

Xüsusi müsadirənin təyin olunmasına fərqli yanaşmalar

Xüsusi müsadirənin təyin olunması prosesini bir neçə mərhələyə bölmək olar. Birinci mərhələ məhkəməyədək icraatla əlaqədardır və mümkün müsadirəyə məruz qala biləcək əmlakın müəyyən edilməsindən ibarətdir.

İbtidai araşdırmanın gedişində mülki iddia qismində hökmün icra olunmasına, cərimə tutulmasına, digər əmlak cəzalarına və ya əmlakın mümkün müsadirəsinə yönəldilən tədbirlər həyata keçirilə bilər. Belə tədbirlərdən biri əmlakın üzərinə həbs qoyulmasıdır və onun qaydasını, həyata keçirilməsini Azərbaycan Respublikasının CPM-in 248 – 252-ci maddələri müəyyən edir. Əmlak üzərinə həbs mülki iddianı və cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş hallarda xüsusi müsadirəni təmin etmək məqsədi ilə, bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında qoyulur. Bu mərhələ heç şübhəsiz ki, vacibdir, lakin onun gedişində müxtəlif çətinliklər meydana gələ bilər. İbtidai araşdırma zamanı müsadirəyə məruz qalacaq əmlakın, habelə onun cinayət yolu ilə edilməsi hallarının müəyyənləşdirilməsi üçün tədbirlər görülməmişdirsə, əksər hallarda cinayət mühakimə icraatının məhkəmə mərhələsində istintaqın belə “boşluqları” doldurması son dərəcə çətin olur. Faktiki olaraq ancaq təqsirkar şəxsin konkret cinayət zamanı “əlinə tutulan” əmlak müsadirə edilə bilər, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın əsas kütləsi isə hüquq-mühafizə orqanları üçün əlçatmaz olur.

İkinci mərhələ artıq məhkəmə icraatının özü ilə əlaqəlidir. Bu mərhələdə əsas məqsəd məh-

kəmənin ittiham hökmündə müsadirənin təyin edilməsidir. Bu vəzifəni yerinə yetirə bilməsi üçün məhkəmə müsadirənin təyin olunmasının müvafiq şərtlərinə və əsaslarına malik olmalıdır. Burada “şərtlər” dedikdə, işin elə halları nəzərdə tutulur ki, onların mövcud olması həmin tədbirin tətbiqinin qeyri-mümkün olmasına dəlalət edir; “əsaslar” dedikdə isə, müsadirənin qarşısında qoyulan məqsədlərə nail olmağın real imkanını və onun tətbiqinin məqsədəuyğunluğunu əvvəlcədən müəyyən edən amillərin çoxluğu nəzərdə tutulur.

Müsadirənin təyin olunması şəxsin istənilən cinayəti törədə bilməsi imkanı ilə əlaqəlidir. Bundan başqa, ibtidai araşdırmanın və məhkəmə çəkişməsinin gedişində sübut edilməlidir ki, müsadirəyə məruz qalmalı olan əmlak cinayətin törədilməsi nəticəsində əldə edilmişdir və ya belə əmlakdan əldə edilmiş gəlirdir, yaxud cinayətin aləti kimi, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi, mü-təşəkkil dəstənin, cinayətkar birliyin (cinayətkar təşkilatın) maliyyələşdirilməsi üçün istifadə edilmişdir ya da bu məqsədlə istifadə edilmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bütün bunlar da məhz müsadirəni təyin etmək üçün əsas təşkil edir. Həmçinin məhkəmə hansı əmlakın müsadirə edilməli olduğunu müəyyən etməlidir. Bunun üçün məhkəmə xarakterik əlamətləri (məsələn qiymətli kağızlar, avtomobil), konkret məbləği (məsələn beş min manat) və ya müsadirə predmetinin fərdi xüsusiyyətlərini (məsələn müvafiq eyniləşdirmə nömrəsi ilə birlikdə «Toyota Camry» avtomobili) müəyyən etməlidir. Eyni zamanda məhkəmə müsadirə olunan əmlakla cinayət arasındakı birbaşa əlaqəni müəyyən etməlidir ki, bu da həmin faktın sübut edilməsi baxımından müəyyən çətinliklərlə xarakterizə olunur.

Əmlakın müsadirənin təyin edilməsi üçün məhkəmə təsbit etməlidir ki, alınacaq alətlər, vasitələr və avadanlıq təqsirləndirilən şəxsə məxsusdur. Lakin qanun onların təqsirləndirilən şəxsə məxsus olmasının əsaslarını göstərmir. Təqsirləndirilən şəxsə “məxsus olan” əmlak anlayışı

ancaq həmin əmlakın mülkiyyət hüququ əsasında təqsirləndirilənin əlində olduğu və ya ona cinayətin törədilməsi üçün verildiyi hallarla, habelə həmin əmlakın mülkiyyətçisinin naməlum olduğu hallarla məhdudlaşdırılmalıdır. Məhkəmə praktikası da məhz bu yolla gedir. Əmlakın müsadirəsinin təyin edilməsi üçün həmçinin cinayətin alətinin, törədilmə vasitəsinin və avadanlığının nə olduğunu da müəyyən etmək lazımdır. Bu bəndin hərfiyən təfsiri belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, həm alət, həm də avadanlıq cinayətin törədilməsinin vasitələridir. Lakin bəzi müəlliflər həmin anlayışları bir-birindən fərqləndirməyə can atır və belə nəticəyə gəlir ki, alətlərdən cinayətin obyektiv tərəfini təşkil edən əməllərin törədilməsində bilavasitə istifadə olunur və onların əsas istifadə təyinatı şəxsin cinayətin nəticəsini əldə etmək imkanlarını genişləndirməkdir. Vasitələr isə öz növbəsində hazırlıq mərhələsində, ictimai baxımdan təhlükəli əməlin törədilməsi üçün zəruri şəraitin yaradılması, habelə cinayət yerindən qaçıb gizlənməyi asanlaşdırmaq məqsədi ilə istifadə edildikdə əhəmiyyət qazanır və onların əsas istifadə təyinatı cinayət əməlinin törədilməsini asanlaşdırmaqdır.

Məhkəmə praktikasında maddi dünyanın bu və ya digər obyektlərinin cinayətin törədilməsi vasitələrinə aid edilməsində çox vaxt çətinliklər meydana gəlmişdir. Azərbaycan Respublikasının CM-in 263-1-ci maddəsinin (Yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını sərxoş halda və ya nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən pozma) qüvvəyə minməsi ilə məhkəmə praktikasında belə bir məsələnin həlli zərurəti meydana gəlmişdir: avtomobil cinayət törətmək üçün vasitəsidirmi? Məsələn, vətəndaş Q.A.B. Azərbaycan Respublikasının CM-in 263-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin törədilməsində təqsirli bilinmişdir və o, 2 il müddətinə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum edilməklə 2 il azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılmış, eyni zamanda onun «Toyota Allion» avtomobili müsadirə edilmişdir, çünki məhkəmənin qənaətinə görə avtomobil cinayətin törədilməsi üçün vasitədir. Apellyasiya instansiyasında bu işdə avtomobilin sonrakı taleyi ilə əlaqədar olaraq əks mövqe nü-

mayış etdirilmişdir. Belə ki, məhkəmə özünün 24.12.2020-ci il tarixli apellyasiya qərarı ilə birinci instansiya məhkəmənin qərarına dəyişiklik etmiş, həmin qərardan avtomobilin müsadirəsini çıxarmışdır. Məhkəmə bu qərarını belə əsaslandırmışdır: Q.A.B. sadəcə avtomobili sərxoş vəziyyətdə idarə etmişdir və buna görə də, mülkiyyət hüququ əsasında müttəhimə məxsus avtomobil əvəzsiz olaraq, məcburiyyət qaydasında müsadirə olunaraq dövlətin nəfinə verilə bilməz.

Azərbaycan Respublikasının CM-nin əhatə etdiyi digər cinayətlərdə də avtomobildən istifadə etmək imkanı nəzərdə tutulur. Buna görə də, məhkəmələr çox vaxt avtomobili cinayətin törədilməsi üçün vasitə qismində fərqli qaydada təfsir edir. Məsələn, M.S.İ. və İ.A.M. Azərbaycan Respublikasının CM-in 234.3-cü maddəsinə əsasən (Narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin qanunsuz hazırlanmasında və emalında istifadə etmək məqsədi ilə prekursorları satma) təqsirli bilinmiş və məhkum edilmişdir. Məhkum M.S.İ.-ə məxsus avtomobil müsadirə edilmişdir. Məhkəmə belə qənaətə gəlmişdir ki, avtomobil M.S.İ. tərəfindən narkotik vasitələrin hazırlanması üçün zəruri olan avadanlığın və preparatların, habelə qeyri-qanuni yolla istehsal edilmiş narkotik vasitələrin özünün daşınması məqsədi ilə istifadə edildiyinə görə əsaslı olaraq cinayətin törədilməsinin vasitəsi kimi qəbul edilmiş və müsadirə edilmişdir.

İnsanların əksəriyyəti öz gündəlik fəaliyyətində avtomobildən fəal olaraq istifadə edir və bu zaman avtomobildən sonradan cinayətlərin törədilməsi məqsədi ilə istifadə olunması ehtimalı istisna edilmir. Ancaq belə olan halda avtomobili birmənalı şəkildə cinayətin törədilməsi üçün vasitə kimi qəbul etmək olarmı? Məhkəmə cinayət işinə baxarkən avtomobilin cinayətin törədilməsi üçün vasitə kimi istifadə olunması məsələsini həll edir. Belə olan halda məhkəmə müvafiq olaraq avtomobildən məhz cinayətin obyektiv tərəfinin törədilməsi prosesində, cinayəti törədən şəxsin öz cinayətkar niyyətini sonuna qədər reallaşdırmaq imkanlarının genişləndirilməsi üçün istifadə edilməsi faktını təsbit etməlidir. Bu əlaqəni müəyyən etdikdən sonra məhkəmə avtomobili cinayətin törədilməsi üçün vasitə kimi qəbul edir və müvafiq

olaraq onu müsadirə edərək dövlətin nəfinə verir. Bu zaman ziddiyyətli məhkəmə praktikasının formalaşması ehtimalı istisna olunmur.

Azərbaycan Respublikasının CM-in 99-1-ci maddəsinə görə cinayətin törədilməsi üçün vasitənin məhz cinayətin obyektiv tərəfinin yerinə yetirilməsi prosesində istifadə edilməsi əmlakın müsadirəsinin mütləq əlamətidirmi? Belə ki, bir cinayət işi üzrə ibtidai araşdırmanın gedişində vətəndaş M.İ.A.-nın mobil telefonu alınmışdır. İttiham tərəfi hesab edirdi ki, həmin mobil telefon vasitəsilə narkotik vasitələr satın alınmışdır. Lakin məhkəmə göstərmişdir ki, həmin texniki vasitədən cinayətin obyektiv tərəfi yerinə yetirilərkən istifadə olunmamışdır və buna görə də, o, cinayətin törədilməsi üçün vasitə qismində nəzərdən keçirilə bilməz. Analoji kateqoriyaya aid başqa bir cinayət işində məhkəmə əks qənaətə gəlmişdir. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, narkotik vasitələrin satışına hazırlaşan M.S.N. və A.N.S. öz hərəkətlərini telefon vasitəsilə, o cümlədən xüsusi proqramdan istifadə edərək koordinasiya etmişdir. Məhkəmə mobil telefonun müsadirəsinin əsaslı olduğu qənaətinə gəlmişdir. Beləliklə, birinci halda məhkəmə telefonun cinayətin obyektiv tərəfinin yerinə yetirilməsində istifadə edilmədiyini, buna görə də müsadirə oluna bilməyəcəyi qənaətinə gəlmişdir. İkinci haldan da belə məlum olur ki, telefondan cinayətin obyektiv tərəfinin yerinə yetirilməsində istifadə edilməmişdir, lakin bu, məhkəmənin onu cinayətin törədilməsi üçün vasitə qismində nəzərdən keçirməsinə və müsadirə edilərək dövlətin nəfinə verməsinə mane olmamışdır.

Müsadirənin tətbiqi prosesinin effektivliyini artırmaq, eləcə də müəyyən profilaktik məqsədlərlə qanunverici orqan üçüncü şəxslərə müsadirə təyin olunması imkanını nəzərdə tutmuşdur. Azərbaycan Respublikasının CM-in 99-1.3-ci maddəsinə görə təqsirləndirilən şəxsin digər şəxsə (hüquqi şəxsə) ötürdüyü əmlak müsadirə edilir, bir şərtlə ki, həmin əmlakı qəbul edən şəxs onun cinayət hərəkətləri nəticəsində əldə edildiyini bildiyi və ya bilməli olduğu halda onu qəbul etmiş olsun. Qanunverici orqan bununla cinayət yolu ilə qazanılmış əmlakın əldə edilməsinin sərfəli olmadığını təsbit etmək istəmişdir. Bu normanın mətnində qanunverici orqan “şəxs əmlakın cinayət

yolu ilə əldə edildiyini bildiyi və ya bilməli olduğu halda” kimi hüquqi konstruksiyadan istifadə edir ki, bu da normanın tətbiqini çətinləşdirir, çünki praktikada həmin faktı sübut etmək çox vaxt mümkün olmur. Həmin faktın müəyyən edilməsi müvafiq obyektiv sübutlardan deyil, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarının mülahizələrindən asılı ola bilər. Bu problem əməli fəaliyyətdə həmin normanın tətbiqinin qeyri-mümkünlüyünü şərtləndirir.

Beləliklə, əmlakın müsadirəsi iki mərhələdə həyata keçirilir. Birinci mərhələ məhkəməyədək icraatla əlaqədardır və mümkün müsadirəyə məruz qala biləcək əmlakın müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. İkinci mərhələ artıq məhkəmə icraatının özü ilə əlaqəlidir. Bu mərhələdə əsas məqsəd məhkəmənin ittiham hökmündə müsadirənin təyin edilməsidir. Əmlak müsadirəsinin təyin olunması məhkəmənin vəzifələrindən biri kimi qəbul edilməlidir və bunu Azərbaycan Respublikasının CM-in 99-1-ci maddəsinin təfsiri də təsdiq edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

- ✓ Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi (1999-cu il 30 dekabr tarixli 787-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir).
- ✓ Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsi (2000-ci il 14 iyul tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir).
- ✓ Безбородов Д.А. Иные меры уголовно-правового характера: понятие, признаки и виды. Учебное пособие.
- ✓ Борченко Д.Ю. Конфискация имущества как мера уголовно-правового характера: понятие, природа, социальное предназначение и порядок применения.
- ✓ Макаров А.В. Некоторые законодательные особенности конфискации имущества как иной меры уголовно-правового характера по устранению корыстной мотивации совершения преступлений.
- ✓ Понятовская Т.Г. Иные меры уголовно-правового характера.
- ✓ Уткин В.А. Новый облик конфискации (Институт конфискации имущества в законодательстве государств - членов Совета Европы и в российском законодательстве: материалы международного семинара).

Fərizə Mirzəyeva,
Baş Prokurorluğun Elm-Tədris Mərkəzinin
Prokurorluq işçilərinin fəaliyyətinin
qiymətləndirilməsi və peşə hazırlığının
təşkil şöbəsinin prokuroru,
ədliyyə müşaviri .